

TEDA PROJESİNDE KAPAK ÇALIŞMALARININ KÜLTÜR İMGESİ YARATMADAKİ ROLÜ

*Hatice OLUK¹
Arşun URAS²*

Öz

Bu çalışmanın amacı TEDA projesi kapsamında İngilizceye çevrilen yapıtların alıcı kültüre sunumuyla oluşan kaynak kültür imajını kitap kapakları üzerinden sorgulamaktır. Türk kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin yurt dışında temsil edilmesi amacıyla başlatılan TEDA projesi ile yabancı dillere çevrilen eser sayısında ciddi bir artış olmuştur. Türkçeden çevrilen eserlerin tanıtımı ve pazarlanması, erek kültürlerde kaynak kültüre dair çeşitli imgelerin oluşmasına neden olur. Özellikle dağıtım ağı geniş, reklam imkânı fazla olan yayınevlerinin bastıkları kitaplar erek kültürde eleştiri ve inceleme yazılarıyla daha görünür hale gelir ve daha çok okura ulaşır. Bu nedenle bu çalışmada, erek kültürün saygın yayınevleri tarafından yayımlanan eserler incelenmiştir. Kitap kapaklarını metinsel ve görsel açıdan yorumlamak amacıyla göstergebilimsel bir yöntemden yola çıkılarak yeni bir inceleme modeli geliştirilmiştir. Kapaklardaki yazar kimliği, alıntı, künye, başlık gibi metinsel öğeler ile kaynak ve erek kültüre ait görsel öğeler birlikte ele alınarak kaynak ve erek metinlerin kapakları karşılaştırılmıştır. Özellikle diller arasındaki hiyerarşi, yazar tanınırlığı, yayınevi politikası ve okur politikasının kapak tasarımlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Karşılaştırmalı incelemenin sonucunda Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurtdışında tanıtılmasında eksikler görülmesi ve okura ulaşmada etkili bir yol izlenmemesi sorunuyla başlatılan TEDA projesinin amacına ulaşip ulaşmadığını sorgulanmaktadır. TEDA projesinin çeviri eser sayısını artıma konusunda gösterdiği başarının oluşturulmak istenen kaynak kültür imgesi konusunda da devam ettirilmesi için saygın yayınevleriyle çalışılması, destek verilen yayınların çeviri ve yayın sürecinin yakından takip edilmesi ve patronaj gücünün çeviri süreci ve sonrasında kullanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: TEDA Projesi, Kapak çalışmaları, Kültür imgesi, Patronaj

THE ROLE OF BOOK COVER DESIGNS IN CREATING A CULTURE IMAGE IN THE TEDA PROJECT

Abstract

This study aims to question the source culture image in the target culture created by the book covers of the English translations translated within the scope of the TEDA project. TEDA project sets out to represent Turkish cultural, artistic and literary works abroad so after Ministry of Culture and Tourism has launched this project in 2005, there has been a significant increase in the number of works translated into foreign languages. The promotion and marketing of works translated from Turkish create various images of the source culture in the target cultures. In particular, the books published by the publishers having wide distribution networks and high advertising opportunities become more visible in the target culture in reviews and articles and reach more readers. For this reason, this study examines the books published by reputable publishing houses of the target culture. In order to interpret the book covers from a textual and

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, hatice.oluk@gmail.com, ORCID:0000-0001-6335-4736

² Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, auras@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8266-2822

visual point of view, a new analysis model has been developed based on a semiotic method. The covers of the source and target texts are compared by considering the textual elements such as author identity, citation, colophon, title, and visual elements of the source and target culture on the covers. In particular, how the hierarchy between languages, author recognition, publisher policy and reader expectations affect cover designs are questioned. As a result of the comparative analysis, it is investigated whether the TEDA project, which was launched with the problem of deficiencies in the promotion of Turkish culture, art and literature abroad, and not following an effective way to reach the reader, achieved its purpose. In order to complete the success of the TEDA project in increasing the number of translated works, it is necessary to work with reputable publishing houses, to follow the translation and publication process of the subsidized publications closely, and to use the patronage power during and after the translation process.

Keywords: TEDA Project, Bookcovers, Cultural Image, Patronage

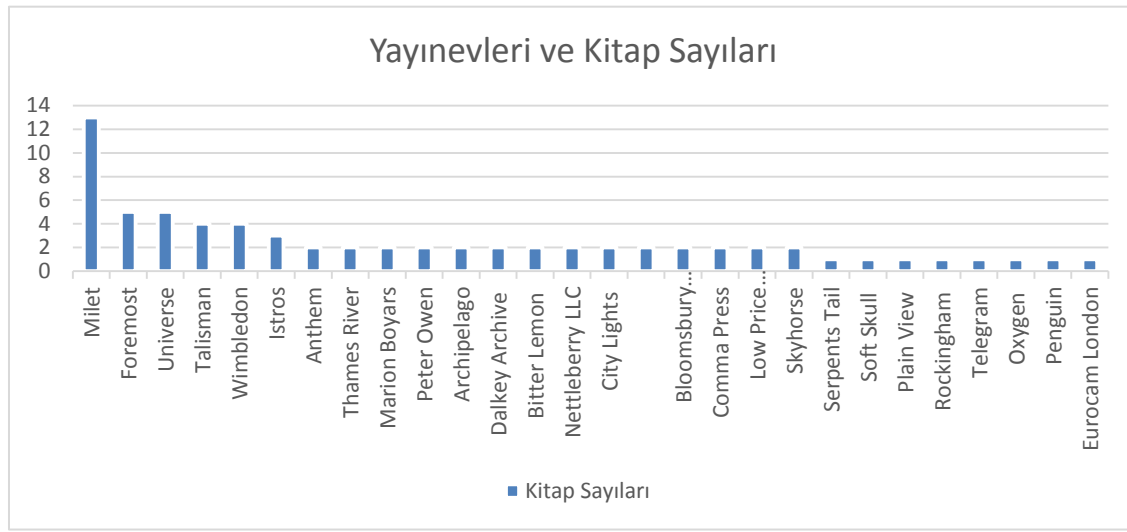
Giriş

Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi (TEDA) Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2005 yılında başlattığı bir projedir. Böyle bir projenin başlatılmasının nedeni Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurtdışında tanıtılmasında eksikler görülmesi ve okura ulaşmada etkili bir yol izlenmemesidir. Projenin amacıysa Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili Türkçede veya başka bir dilde yayımlanmış eserlerin, çeviri ve yayım marifetiyle yurt dışında tanıtılmasını sağlamaktır (Kültür Turizm Bakanlığı, 2020). Bu amaç doğrultusunda TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulunca belirlenen ve yurt dışında faaliyet gösteren yayıncılara çeviri, yayım ve tanıtım alanlarında teşvik verilir. 2005-2021 yılları arasında TEDA kapsamında 3257 yapıt 60 dile çevrilmiştir. TEDA projesiyle Türkçeden diğer dillere yapılan çeviriler yaklaşık yüzde 400 oranında artmıştır. Bu orana bakılınca projenin Türkiye'nin kültürel ve edebi birikimini yabancı okurlara kendi dillerinde okuma olanağı sunma ve Türk yazarların eserlerinin uluslararası kitap pazarlarında görünürlüğünü destekleme amacı sonuca ulaşmış gibi görünmektedir.

Bu çalışmada, TEDA projesi kapsamında çevrilen yapıtların alıcı kültüre sunumuyla oluşan kaynak kültür imajını kapaklar üzerinden sorgulamayı amaçladık. TEDA kapsamında çevrilen eserlerin betimleyici bir çerçevede ele alınması nicel açıdan zor olacağından bazı kısıtlamalara gitmemiz kaçınılmaz oldu. Bu doğrultuda, çalışmamızın bütüncesini TEDA desteğiyle İngilizceye çevrilen kurgu eserlerden oluşturduk. Özellikle çevirilerin yönü düşünüldüğünde marjinal dil (Türkçe) ile baskın dil (İngilizce) arasındaki hiyerarşik gerilimin kapak tasarımlarına nasıl yansıdığını araştırdık. Yazarın tanınırlığı, yayınevi politikası, okur beklentisi gibi etkenlerin kapaklara etkilerinin izini sürdük. Bu eserleri seçmemizin nedeni,

İngilizceye çevrilen eserlerin yalnızca anadili İngilizce olan ülkelere değil, dünyanın dört bir tarafındaki okurlara ulaşabileceği düşüncesidir. Ayrıca İngilizce çeviriler marjinal dillere yapılacak çevirilerde aradil olarak kullanılmaktadır yani çoğu zaman İngilizce çeviriler özgün eserden daha görünür haldedir ve bu nedenle kaynak kültüre dair oluşacak imajda önemli bir konumdadır.

TEDA projesi kapsamında İngilizce çeviriler için destek alan 28 yayınevi vardır. Aşağıdaki grafikte yayınevleri ve yayımladıkları kitap sayıları gösterilmiştir.

Milet Publishing House 13 kitapla en çok kitap yayımlayan yayınevidir. İkinci sırayı beşer kitapla Foremost Press ve Universe Publishing Company paylaşmaktadır. Talisman House Publishers ile Wimbledon Publishing Company dörder eserle üçüncü sıradadır. Istros Books üç çeviri eser yayımlayarak dördüncü sırayı almıştır. Ayrıca 14 yayınevi iki, 8 yayınevi bir kitap yayımlamıştır.

Proje kapsamında en çok destek alan yayınevi Milet Publishing House, iki dilli sözlükler ve çocuk kitapları yayınlayan bir yayınevidir. TEDA'dan destek alarak yayımladığı çeviriler dışında kurgu eser yayımlamamıştır. Listenin ikinci sırasını paylaşan Foremost ve Universe Publishing Company'nin web sitelerine erişilememektir. Yayımladıkları kitapların en çok kullanılan amazon.com gibi çevrimiçi kitapçılarda bile bulunmaması dağıtım ağlarının sınırlı olduğunu göstermektedir. Oysa TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulunun 2009 yılında yayımladığı yönergeye göre TEDA'nın amaçlarından biri Türk kültür, sanat ve edebiyatının seçkin eserlerinin dünyanın çeşitli dillerine çevrilerek ilgili ülkelerin saygın yayınevlerinin yayınları arasında çıkması ve o ülke genelinde dağıtım, tanıtım ve pazarlamasının yapılmasıdır. Dağıtım ağı geniş, reklam imkânı fazla olan yayınevlerinin bastıkları kitaplar erek kültürde eleştiri ve inceleme yazılarıyla

daha görünür hale gelecek ve daha çok okura ulaşacaktır. TEDA kapsamında en çok destek alan bu üç yayınevinin dağıtım ve reklam olanağı sınırlı olduğundan yayımladıkları eserler Türk kültürünü tanıtmak konusunda amaçlanan etkiyi gösteremeyebilir. Bu sebeple çalışmamızın kapsamı *Publishers Weekly*'ye göre saygın kabul edilen yayınevlerinin³ yayımladığı çevirilerden oluşmaktadır. Grafikte gösterilen 28 yayınevi arasından *City Lights*, *Penguin* ve *Bloomsbury* yayınevleri *Publishers Weekly*'nin listesinde yer almaktadır. Bu yayınevleri toplamda beş eserin çeviri haklarını almıştır. *City Lights* yayınevi *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* (Bilge Karasu) ile *Anayurt Oteli*'nin (Yusuf Atılgan) İngilizce çevirileri yayımlamıştır. Penguin, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü (Ahmet Hamdi Tanpınar) basmıştır. *Bloomsbury Publishing Heba* ve *Gölgesizler* (Hasan Ali Toptaş) romanlarını yayın hayatına kazandırmıştır. TEDA kapsamında İngilizceye çevrilen 70 kurgu eserin yalnızca beşi reklam ve dağıtım ağı geniş yayınevleri tarafından yayımlanmıştır. Görüldüğü gibi erek kültürde saygın kabul edilen yayınevleri Türk edebiyatının çok satan ve saygın eserlerinin çevirilerini yayımlamayı tercih etmiştir.

1. Çeviri Kapak İncelemeleri

Çeviri eserlerin kapakları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bazı bilimsel yayınlar öne çıkar. Genette (1987) kapakları yan metinsel bir öğe olarak ele almış, Sonzogni (2011) kitap kapaklarını göstergelerarası çeviri kapsamında incelemiş, Furukawa (2012) erek kültür beklentileri ve çeviri kapak normları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Genette (1987), kitap kapaklarını ve başka yan metinsel öğeleri okurun söz konusu metne devam etmesine ya da ondan geri dönmesine sebep olacak bir eşik gibi görür. Bu eşikte metinsel ve görsel öğeler birbiriyle etkileşim halindedir. Genette'e göre, kitap kapaklarının üç amacı vardır: okurun dikkatini çekip onu kitap almaya ikna etmek, kitapla ilgili temel bilgileri vermek ve kitabın türünü yansıtmak. Kapakları incelemek, çevirileri sosyo-kültürel bağlamları içinde ele almak açısından önemlidir. İncelenen örneklerde yayınevleri politikaları, okur beklentileri gibi sebeplerle bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılan metinsel-görsel öğelerin kaynak ve erek kültürde farklılaştığı görülmüştür.

Kitap kapaklarını göstergelerarası çeviri olarak ele alan araştırmacı Sonzogni (2011) kapaklar metne sadık mı kalmalıdır yoksa metni tamamlayıcı bir rol mü üstlenmelidir sorusunu

3 bkz: Global 50 The World Ranking of the Publishing Industry 2019, Livres Hebdo & www.tckpublishing.com/list-of-book-publishers

sorar. Yazarın niyeti, okurun beklentisi, yayıncının stratejileri, tasarımcının yaratıcılığı, kültür gelenekleri ve piyasa trendleri kapak tasarımlarını belirleyen nedenler arasındadır. Sonzogni kapaklarda yaratılan imgelerin ekonomik kaygılardan beslendiğini, fakat kaçınılmaz olarak ideolojik bir etki yarattığını ifade eder. Sonzogni'ye göre okur, yazarı ya da kaynak kültürü hiç tanımadığında kapak tasarımının temsil gücü ve önemi artar. Bu çalışmada incelenen eserler de erek kültür okuru için uzak ve kenarda kalmış bir kültürün ürünleridir. Dolayısıyla çevirilerin kapak tasarımı erek okuru yönlendiren bir işleve sahiptir.

Özgün bir eserin farklı çevirilerinin kapaklarıyla ilgili bir çalışma yapan Furukawa (2012) baskın kültüre doğru yapılan çevirilerin erek kültürün normlarını dikkate aldığı sonucuna varmıştır. Çeviri eserlerin kapağı erek okurun beklentilerini karşılayacak şekilde değiştirilir yani marjinal kültür, kitap kapaklarında bile baskın kültür karşısında yenilgiye uğrar. Sengupta (1995, s.16) da aynı doğrultuda çeviri söz konusu olduğunda kuralların baskın kültür tarafından belirlendiğini söyler, çok katmanlı marjinal kültür metinlerinin çevirileri, zenginliği kaybetme pahasına, baskın kültür normlarına uygun hale getirildiğini belirtir. Bu doğrultuda çalışmamızda, yan metinsel bir öge olarak değerlendirilen özgün ve çeviri kitap kapaklarının marjinal olarak nitelendirilebilecek kaynak kültürden (Türkiye) baskın kültüre (Anglo-Amerikan) taşınırken nasıl değişimlere uğradığı ve bu değişimlerin erek okurda nasıl bir kaynak kültür imgesi yaratmış olabileceği sorgulanacaktır.

Görüntülerin giderek önem kazandığı bugünün dünyasında kapak tasarımlarında yazılı metinlerin yanı sıra görsel metinler de kültür imgesi oluşturarak anlam yaratma sürecine dahil olur. Kapaklar metindeki yazınsal ve kültürel değerlerin yansımasıdır, kitabı oluşturan metnin kapakta bir görsele dönüşmesi göstergelerarası çeviri olarak görülebilir. Aynı zamanda nasıl ki kaynak metin erek kültür için çevriliyorsa kaynak kapak da erek kültür için çevrilir. Bu açıdan bakıldığında çeviri kitap kapaklarının iki aşamalı çeviri sürecine (kaynak metinden kaynak kapağa-kaynak kapaktan erek kapağa) girdiğini söylemek mümkündür. Doğan Günay (2008) kitap ile kapak arasındaki göstergelerarası yolculuğu anlattığı makalesinde, kapağın yeni bir simgeleştirme işi olduğunu söyler.

Bu çalışmada kitap kapaklarını metinsel ve görsel açıdan yorumlamak amacıyla Kress ve Van Leeuwen'in *Reading Images: The Grammar of Visual Design* (2005) adlı kitabında geliştirdikleri on bir aşamalı bir analiz modelinden yola çıkılmaktadır. Bu modelin analiz kriterleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1) Çerçeve ve Düzen: Çerçeve, dünyayı görüş açımızı şekillendiren ve kelimelerle tetiklenen zihnin algıladığı yapıdır. Çerçeve bilinçdışı zihnin bir parçasıdır ve dünyayı anlamamıza yardımcı olmak için doğrudan harekete geçer. Düzen ise renkler ve görsel şekiller gibi görsel kompozisyon öğelerinin bütünüdür.

2) Ön Plan ve Arka Plan: Kitap kapağı tasarımında öne çıkarılan ya da arkada bırakılan öğeleri incelenir.

3) Renkler ve Işık: Amaçlanan anlamı belirlemede renklerin birer gösteren ve bu renklerin anlamlarının ve ışık açısının birer gösterilen olarak önemli rolleri vardır.

4) Kültürel, Tarihsel ve Sosyal Göndermeler: İdeolojik arka planı belirlemede kültürel, tarihsel ve sosyal göndermeler gösterge oluşturan öğelerdir.

5) Dilsel Bilgi: Kitabın, yazarın, çevirmenin adı gibi dilsel bilgiler amaçlanan anlamı ifade etmek için kullanılan öğelerdir.

6) Logo İşareti: Kitabın resmi temsilcisi ya da ne kadar sattığı kapaktaki logodan anlaşılabilir.

7) Öne Çıkarılan Simge: Kapakta öne çıkarılan bir simge eserin içeriğiyle ilgili ipucu verebilir.

8) Bilgi Yapısının Doğrusallığı: Kapakta verilen bilgilerin temel bilgilerden yan bilgilere doğru gitmesi, kapakta konum olarak üstte ya da altta bulunan bilgiler görsel açıdan okurun düşüncesini etkileyebilir.

9) Bakış Açısı: Kapağa bakıldığında algılanan açı, görsel ve metinsel öğelerin uzaklığı ve yakınlığı okurun içeriğe dair algısını etkileyebilir.

10) Betimleme Biçimi: Kapakta çizim, fotoğraf, resim gibi biçimlerden hangisinin kullanıldığını okurun algısını etkileyebilir.

11) Olay Örgüsü Öğeleri: Kapakta olay örgüsü hakkında ipucu veren öğelerin kullanımı okuru etkiler, içeriğe dair çıkarımlarda bulunmasını kolaylaştırır.

Kress ve Van Leeuwen'in modeli kapaklara göstergebilimsel açıdan yaklaşmaktadır. Bu çalışmada amacımız göstergebilim analizi yapmak değil, çeviri metinlerin kapaklarında oluşturulan kaynak kültür imgesini sorgulamaktır. Çalışmamıza uyarladığımız bu modele göre, kitap kapakları metinsel ve görsel öğeler şeklinde sınıflandırılarak betimlenecek ve incelenecektir. Daha sonra

kapaklardaki imgeler aracılığıyla kaynak kültürün erek kültürdeki varlığı belirlenecek, yazarın tanınırlığı, yayınevi politikası ve TEDA projesinin patronajı sorgulanacaktır.

İnceleme bölümü metinsel ve görsel öğeler olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu çalışmada aşağıda belirtilen inceleme modeli kullanılacaktır.

1. Kapaklardaki Metinsel Öğeler

1.1 Yazar Kimliği: Bu alt başlıkta yazar; kaynak metnin yazarını, erek metinde ise kaynak metnin yazarı ve çevirmeni ifade eder. Yazar adının kapaktaki diğer metinsel öğelere göre yeri, kullanılan renk ve punto önemlidir.

1.2 Alıntı: Özellikle erek metinlerin kapaklarında yer alan görüşlerdir. Tanınmış yazarlardan ya da edebiyat dergilerindeki incelemelerden alınmış olabilirler.

1.3 Künye: Kapak üzerindeki yayınevi logosu, kitap türü, baskı sayısı gibi öğeleri ifade eder.

1.4 Başlık: Kaynak metin başlığı ile erek metnin başlığı zaman zaman farklılık gösterebilir. Özellikle kitabın konusu ya da temasına ilişkin bilgi veren devam başlıklarında bu değişiklikler göze çarpar.

2. Kapaklardaki Görsel Öğeler

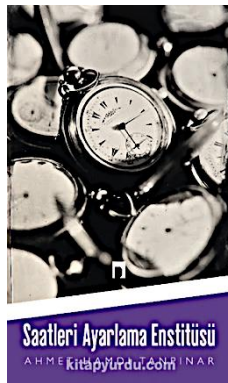
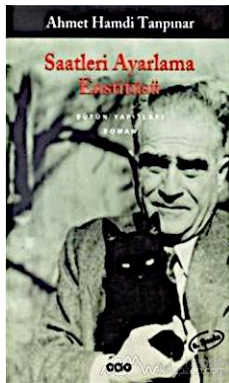
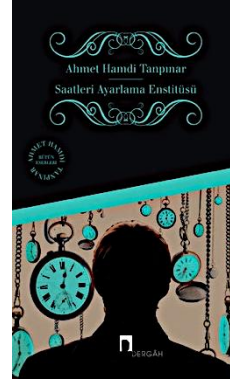
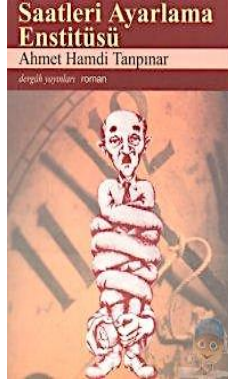
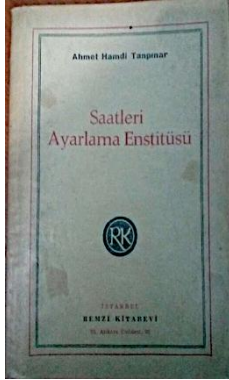
2.1 Erek Kültür Öğeleri: Erek metinlerin kapaklarında kaynak kültür öğelerinden bağımsız olarak metnin konusu, karakterleri ya da önemli imgeleri ile ilgili görsellerdir.

2.2 Kaynak Kültür Öğeleri: Erek metin kapaklarında metnin içeriğinden bağımsız olarak yalnızca kaynak kültüre ait olduğu için yer verilen öğelerdir.

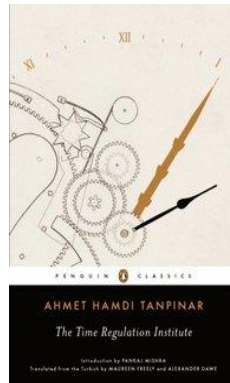
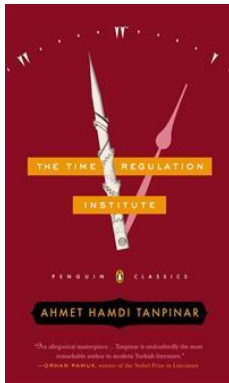
2. İnceleme

TEDA projesi kapsamında İngilizceye çevrilen beş eserin kapağı bu inceleme modeline göre değerlendirilmiştir. Bu eserler erek kültürde reklam imkanı ve dağıtım ağı geniş olan yayınevleri tarafından yayımlanıp erek okura sunulmuştur. Erek okurun Türk edebiyatı kapsamında en sık karşılaştıkları eserlerin kapakları kaynak kültüre dair imge yaratmaları açısından önemlidir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 1961-2020

Time Regulation Institute, 2013

Yazar Kimliği: Kaynak kültürün saygın yazarlarından biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, kaynak metin kapaklarının tümünde öne çıkarılmıştır. Aynı uygulamayı erek metin kapaklarının ikisinde de görmek mümkündür. Tanpınar'ın adı büyük harflerle yazılıp öne çıkarılsa da İngilizceye olmayan İ, yerini I (HAMDI) harfine bırakmıştır. Yazarın saygınlığı erek metnin önsözünde “one of the most significant Turkish novelist of the twentieth century” (yirminci yüzyılın en önemli Türk yazarlarından) şeklinde belirtilmiş, Tanpınar'ın yazar kimliğinin yanı sıra şair, edebiyat tarihçisi ve akademisyen kimliği de vurgulanmıştır. Eserlerinde Avrupa yazınının sesi ile Osmanlı hassasiyetlerini bir araya getirerek benzersiz bir kültür evreni yarattığı belirtilmiştir. Bu

ifade Tanpınar'ı Avrupalı gösterip erek okura yaklaştırırken Osmanlı dönemiyle bağlantılı yönü erek okurun zihnindeki Osmanlı-Türk imgesini yeniden yaratır.

Çevirmen adına yer verilmeyen birinci kapakta alıntıya yer verilmiştir, uzunca bir metinsel ögenin bulunması çevirmen kimliğinin kapakta kendine yer bulamamasına neden olmuş olabilir.

Erek metin kapaklarının ikincisinde çevirmen adlarına büyük harflerle (MAUREEN FREELY ve ALEXANDER DAWE) yer verilmiştir. Çevirmen kimliğine kapakta görünür şekilde yer verilmesinin nedeni özellikle Maureen Freely'nin Türk edebiyatından çok sayıda saygın eseri İngilizceye çevirmesi, akademisyen ve yazar olarak erek kültürdeki saygın konumu olabilir. Aynı kapakta çevirinin tanıtım metnini yazan Pankaj Mishra'nın da adı yer almaktadır. Mishra erek kültürde tanınan, saygın bir eleştirmendir. Ödüllü romanlarının yanı sıra *The New York Review of Books*, *Guardian*, *London Review of Books* gibi prestijli yayınlarda eleştiri yazıları yazmaktadır. Dolayısıyla 'yabancı' esere 'güvenilirlik' katmak için başvurulabilecek bir isimdir.

Mishra, *Time Regulation Institute*'a yazdığı önsözde eserden çok dünya tarihini anlatmış, Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşu ve devrimleri Afrika ve Asya'dan pek çok ülke ile bir tutmuş, bu ülkelerde 'modernizme' geç kalışın bedellerinin benzer şekilde ödendiğini söylemiştir. Doğuyu bir bütünlük gibi birlikte ele alıp modernizm ve Batının karşısına koyar. Tanpınar'ın hayali olan Doğu-Batı sentezinin başarısız olduğunu ifade eder, yazarın *Time Regulation Institute*'de bu başarısızlığı yansıttığını söyler ve Türkiye'yi arafta bir ülke olarak görür. Bir kaynağa dayanmayan kişisel yargıların yer aldığı önsöz ne Tanpınar'ın ne de eserinin erek kültürde daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar. Var olan imgenin yeniden yaratılmasına, yabancı eserden çok güvenilir kaynağa başvurabilecek erek okurun zihninde gerçeklerle örtüşmeyen kaynak kültür imgesi oluşmasına neden olabilir. TEDA'nın desteklediği bir eserde projenin amacına ters düşen böyle bir önsözün yer almasına tartışma bölümünde değinilecektir.

Alıntı: Kaynak metin kapaklarında alıntı yoktur. Yazarın saygın konumu kendisinden övgüyle bahsedecek ve pazarlama amacıyla kullanılacak bir alıntıya gerek bırakmamış, eseri kendiliğinden çok satan haline getirmiştir. Erek metin kapaklarının birinde Orhan Pamuk'un Tanpınar için söylediklerine yer verilmiştir:

An allegorical masterpiece... Tanpınar is undoubtedly the most remarkable author in modern Turkish literature (Alegorik bir başyapıt... Şüphesiz ki Tanpınar modern Türkçe edebiyatın en dikkate değer yazarı)

-ORHAN PAMUK, winner of the Nobel Prize in Literature (Nobel Edebiyat Ödüllü yazar)

Sonraki örneklerde de görüleceği gibi Türk yazınının erek okura sunumunda yabancıyı tanıdık kılmak için başvurulan ilk yazar Orhan Pamuk'tur. Batılı okur Türk yazınına Orhan Pamuk'la tanımış ve onun eserleriyle özdeşleşmiştir. Bu durum Tanpınar gibi bir yazarın Orhan Pamuk'un övgüsün aldığı için saygınlığı gibi görünmesine, yazarın ve eserinin yanıltıcı bir kimlik kazanmasına neden olabilir.

Künye Bilgisi: Kaynak metin kapaklarının tamamında yayınevleri adlarını ve/veya logoları görünürdür. Ayrıca metnin türü de (roman) belirtilmiştir. Erek metin kapaklarında yayınevi adı ve logosu en görünür metinsel öğeler arasındadır. Hem kaynak hem erek kapaklarda yayınevlerinin bu kadar görünür olmasının nedeni yer aldıkları yazın dizgesinin önde gelen yayınevleri olmalarından dolayı adlarının ve logolarının birer pazarlama aracına dönüşmüş olmasıdır.

Başlık: Kaynak metin kapaklarında punto, renk ve konum açısından öne çıkarılan başlık (Saatleri Ayarlama Enstitüsü), erek metin kapaklarında geride kalmış gibi görünmektedir. Yayınevi eser adından ziyade yazar adını öne çıkarmıştır. Eserin ilk kez İngilizceye çevrilmesi ve kaynak kültüre dair bir çağrışım yapmaması başlığın geride kalmasının nedeni olabilir.

Türkçede *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* başlığı zamanı ayarlama amacını fiziki olarak saatler üzerinde uygulayan kurumun iki aşamalı işini vurgular. *Time Regulation Institute* başlığında fiziki olarak ayar yapma anlamı kaybolmuştur.

Görsel Öğeler: Kaynak metnin ilk basımı için kullanılan kapakta görsel öğe kullanılmamıştır. Remzi Kitabevinden o dönemde çıkan eserlerin kapaklarında genelde bu eğilim gözlenmektedir. Eserin hakları Dergâh Yayınlarına geçtikten sonra görsel öğe eklenen kapaklarda köstekli saatler dikkat çekmektedir. Zamanın neredeyse başkahraman olduğu eser için böyle bir tercih doğaldır. İkinci kapakta Hayri İrdal'ı temsilen bıyıklı, kravatlı bir adam kendi kollarıyla kendini hareketsiz bırakmıştır, elinde saatli bomba pimine benzer bir alet vardır. YKY'den çıkan kapakta Ahmet Hamdi Tanpınar ve kedisinin fotoğrafı yer alır. Yayınevinin alışlageldik tasarımlarından olan bu kapakta yazar kimliği pazarlama aracına dönüşmüştür.

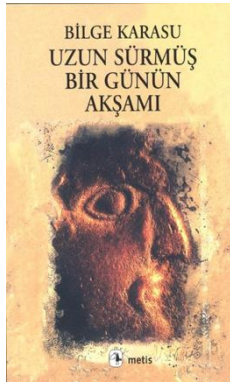
Erek metin kapaklarında da öne çıkan öğe saat kadranıdır. Yelkovan yerine cami minaresi kullanılması kaynak kültürün dini özellikleriyle ilgilidir. Erek metin kapaklarının tasarımcısı Jim Tierney süreci kişisel blogunda anlatmıştır. Eseri henüz çevirisi bitmemişken okuduğunu ve sıkıcı

bulduğunu ifade eden Tierney, çeviri bitmeden tasarıma başladığını söyler. Romanın konusuna dair düşündüklerini de şöyle ifade eder:

This novel is about the formation of an absurdly bureaucratic organization (The Time Regulation Institute) whose sole purpose is to synchronize all of the timepieces in Istanbul. The subtext deals with the tension between East and West, Modernity and Tradition, and the story is narrated by a very serious character who relays all of this absurdity and silliness with a straight face. (Tierney, 2014)⁴

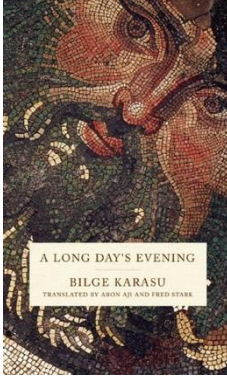
Tasarımcı Doğu ve Batı'nın, modernite ve geleneğin çatışmasını tasarımında minare ile doğuyu köstekli saat kadraniyla batıyı yansıtmış gibidir. Minareli tasarımın öne çıkmasındaki önemli sebeplerden biri de muhtemelen Mishra'nın yazdığı önsözde geçen "Most people in Turkey, as in nineteenth-century Asia, had not needed to know the time with the precision offered by watches. The muezzin's call to prayers sufficed." (Türkiye'deki çoğu insanın on dokuzuncu yüzyılda Asya topraklarında zamanı saatin gösterdiği kesinlikte bilmeye ihtiyacı yoktu. Müezzinin okuduğu ezan yetiyordu) ifadesidir. Oysa saatle ilgili geliştirmelerin çoğunun altında Doğulu toplumların imzası vardır ve elbette Türkiye'deki insanların minareden gelen çağrının ötesinde modern saatlere ihtiyacı tartışılmazdır. Mishra'nın minare ile bütünleştirerek batının karşısına koyduğu modernliği kaçırmış doğu imgesi oryantal bakışın ürünüdür ve erek metin kapaklarına sirayet ettiği görülebilir.

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, 1970-2019

⁴ Tr. Bu roman tek amacı İstanbul'daki tüm saatleri senkronize etmek olan tuhaf bir kurumun (Saatleri Ayarlama Enstitüsü) kuruluşunu anlatır. Altmetinde doğu ile batı, modernite ile gelenek arasındaki gerilim vardır, hikâye tüm bu tuhaf ve abes durumu son derece ciddiye alan karakter tarafından anlatılır.

A Long Day's Evening, 2012

Yazar Kimliği: Kaynak metin kapaklarında konum ya da punto ile öne çıkarılmıştır. Kaynak yazın dizgesinde Bilge Karasu hem telif hem çeviri eser üretmiş ve eserleriyle pek çok ödül almış saygın bir yazar ve çevirmendir. Erek metin kapağında yazar adı büyük puntolarla yazılmış fakat birinci örnekte olduğu gibi İ harfi kullanılmamıştır (BILGE). Yazar, çevirmen tarafından yazılmış önsözde erek okura şöyle tanıtılmıştır:

A reader in six languages and translator from several, Karasu was richly cosmopolitan, achieving a deft synthesis between international and local narrative modes. Turkey's Nobel Laureate Orhan Pamuk is often cast among the likes of Calvino, Rushdie, Eco, and rightfully so; yet Pamuk's postmodern playfulness, polyphonic narratives, and genre-crossing also have much in common with the work of Karasu, arguably the first Turkish postmodernist. (Aji, 2012)⁵

Birinci örnekte olduğu gibi Karasu'nun yazar kimliği Pamuk'un Nobel ödüllü bir yazar olmasına atıfla konumlandırılmış, Calvino, Rushdie, Eco gibi erek okurun bildiği yazarlar üzerinden postmodernist kimliğiyle anılmıştır. Diğer taraftan bu duruma çelişir şekilde çevirmen Aji, bir röportajında önsözde öne çıkardığı kozmopolit Türk yazar kimliğinin Türk edebiyatını konumlandırmakta yeterli olmadığını şu sözlerle ifade eder:

I chose these authors because I was quite frustrated that at the time Turkish literature was known overseas by Orhan Pamuk and little else. I admire Orhan Pamuk, but find his writing to be formulaic, especially the books that made him a world phenomenon. So I went looking for authors, like Karasu, to provide alternatives to Pamuk, and then I really fell head over heels with Karasu's writing. (Eliades, 2017)⁶

Erek metin kapağında çevirmenlerin de adına yer verilmiştir. Kıtaptaki üç öykünün ilk ikisi Aron Aji, sonuncusu Fred Stark tarafından çevrilmiştir. Elif Şafak, Murathan Mungan, Latife

⁵ Tr. Altı dil bilen ve pek çok dilden çeviri yapan Karasu, uluslararası ve yerel anlatı biçimleri arasında ustaca bir sentez yaratmayı başarmış zengin görüşlü kozmopolit bir yazardır. Nobel ödüllü Türk yazar Orhan Pamuk genellikle Calvino, Rushdie, Eco gibi yazarlara benzetilir haklı olarak fakat Pamuk'un postmodern oyunlarla dolu dili, çok sesli anlatısı ve biçimler arası geçişi tartışmalı olsa da ilk Türkçe postmodern eserler sayılan Karasu'nun eserleriyle pek çok yönden benzerdir.

⁶ Tr. Bu eserleri seçmemin sebebi Türkçe edebiyatın yurt dışında Orhan Pamuk ve başka birkaç eserden ibaret olarak bilinmesinden dolayı yaşadığım üzüntüydü. Orhan Pamuk hayranıyım fakat eserlerini özellikle onu dünya çapında tanınır hale getirenleri bir formül doğrultusunda yazılmış gibi görüyorum. Bu yüzden Pamuk'a alternatif olarak Karasu gibi başka yazarları araştırmaya devam ettim, sonra Karasu'nun eserleri beni gerçekten teteklak etti.

Tekin gibi yazarları çeviren Aji çevirileriyle pek çok ödül almış saygın bir çevirmendir. *A Long Day's Evening* çevirisi de 2013 Pen Çeviri Ödülü için aday gösterilmiştir. Erek kültürde başarılarıyla öne çıkan çevirmen kimliği kapakta da yer almaktadır.

Alıntı: Ön kapaklarda alıntı yoktur. Erek metnin arka kapağındaki alıntılarda ise Türkiye'den Karasu gibi modern bir yazarın çıkmasının şaşırtıcı bulunmuştur:

It might seem odd to find such crafted postmodernist writing coming out of Turkey. [Karasu] is a rare find indeed. Fascinating ... an illuminating transitional work between the work of Turkey's romantic realist Yashar Kemal and contemporary postmodernist Orhan Pamuk. (Türkiye'den böyle ustalıkla yazılmış postmodern edebiyatın çıkması tuhaf gelebilir. Karasu hakikaten nadir rastlanan bir yazar. Büyüleyici...Türkiye'nin romantik realist yazarı Yaşar Kemal ile çağdaş postmodernist yazarı Orhan Pamuk arasında aydınlatıcı bir geçiş gibi.)

Bu alıntıda olduğu gibi aşağıdaki alıntıda da Karasu, Yaşar Kemal ile Orhan Pamuk arasında konumlandırılmıştır:

Bilge Karasu, nearly a generation older than Orhan Pamuk and closer in age to Yashir Kemal, seems in retrospect to be emerging as one of the more interesting Turkish writers of the second half of the twentieth century. (Orhan Pamuk'tan hemen hemen bir nesil büyük ve yaşça Yaşar Kemal'e daha yakın olan Bilge Karasu, geçmişe bakıldığında yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Türk yazarlar arasında en ilginç yazarlardan biri olarak beliriyor.)

Künye Bilgisi: Kaynak metin kapaklarında yalnızca yayınevi adı görülmektedir. Erek metin kapağında herhangi bir künye bilgisine rastlanmamaktadır. Yayınevinin çıkardığı diğer kitapların kapaklarında da künye bilgisi bulunmamaktadır. Yayınevinin genel uygulamasının bu yönde olduğu söylenebilir.

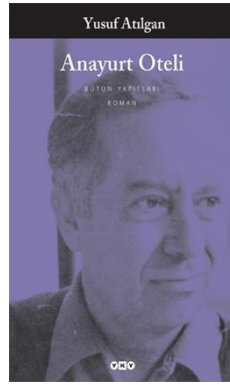
Başlık: Kaynak metin kapaklarında öne çıkarılan metinsel öge başlıktır. Hem uzunluğu hem de büyük harf kullanımıyla öne çıkarılmıştır. Erek metin kapağında da en üstteki ögedir ve büyük harfle yazılmış fakat daha kısa olduğu için kaynak kapaklardaki kadar öne çıkmamıştır.

Çevirmen Aji önsözde kaynak metnin başlığının Louis-Ferdinand Céline'in *Journey to the End of the Night* (Gecenin Sonuna Yolculuk) ve Eugene O'Neill'in *A Long Day's Journey into Night* (Günden Geceye) eserlerini hatırlattığını söyler. Aslında bu eserlerin Türkçedeki adları *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* başlığını pek hatırlatmaz, erek metnin başlığıysa bu eserlere son derece benzerdir. Aji'nin amacı aslında erek kültürde aşına olunan adları anımsatmak olabilir.

Görsel Öğeler: İlk iki hikâyesi ikona kırıcılık dönemini anlatan metnin kaynak kapaklarda ikona kırıcılar görülmektedir. İkinci kapak görselinde ikona kırıcılık sahnesinin yer aldığı mozaığın üzerinde Constantinopol yazar. Üçüncü kapaktaysa eserdeki yolculuk teması mozaikten bir yelkenli ile anlatılmıştır. Kaynak metin kapaklarında ilk ilki öykünün geçtiği Bizans dönemi hem o dönemlerde yaygın olan mozaik sanatıyla hem de ikona kırıcılık sahneleriyle hatırlatılmıştır.

Erek metnin kapağında mozaiklerle resmedilmiş erkek figür görünmektedir. Hikâyelerdeki erkek kahramanların çağrıştırıldığı ve mozaiklerle Bizans döneminin hatırlatıldığı söylenebilir.

Anayurt Otel, 1973-2000

Motherland Hotel, 2017

Yazar Kimliği: Kaynak metin kapaklarında yazar kimliği konumuyla öne çıkarılmıştır. Yusuf Atılgan az eser vermiş bir yazar olmasına rağmen Türk edebiyatında saygın bir konum edinmiş, kendinden sonra gelen pek çok yazarı etkilemiş, çok satan bir yazardır. Dolayısıyla önceki örneklerde olduğu gibi yazar kimliği eserin çok satmasını sağlayacak bir araçtır.

Erek metnin kapağında yazar adı küçük puntolar ve dikkat çekmeyen bir renkle yazılmıştır. Atılgan'ın İngilizceye çevrilen ilk eseri olması, yani yazarın erek okur tarafından tanınmaması kimliğinin öne çıkarılmamasına neden olmuştur. Kaynak kültürdekinin aksine yazar kimliğinin erek kültür için pazarlama değeri yoktur.

Kaynak metin kapağında çevirmen kimliğine yer verilmiştir (Translated from the Turkish by Fred Stark). Stark, *City Lights* için Bilge Karasu ve Murathan Mungan gibi yazarları çevirmiş saygın bir çevirmendir.

Alıntı: Kaynak kapaklarda alıntı yoktur. Erek kapakta önceki örneklerde görüldüğü gibi yine Orhan Pamuk'tan bir alıntı vardır:

"My heroes are Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay, and Yusuf Atılgan. I have become a novelist by following their footsteps . . . I love Yusuf Atılgan; he manages to remain local although he benefits from Faulkner's works and the Western traditions."--Orhan Pamuk (Kahramanlarım Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan. Onların izinden giderek romancı oldum. . . Yusuf Atılgan'ı severim, Faulkner'in eserlerinden ve batı geleneklerinden yararlanarak yerel kalmayı başarıyor.)

Yayınevi nasıl ki Orhan Pamuktan yaptığı alıntıyla erek okura yeni tanıttığı Yusuf Atılgan'ı güvenilir kılmak istemişse, Pamuk da Atılgan üzerindeki Faulkner etkisinden bahsederek aynı yöntemi kullanmıştır. Aslında bu alıntıyla Atılgan'ın yazarlığı atıf içinde atıfla güvenilir kılınır ve tanıdık hale gelir. Erek metnin arka kapağındaki alıntıda Yusuf Atılgan Nobel ödüllü yazar Modiano'ya benzetilmiştir:

Yusuf Atılgan, like Patrick Modiano, demonstrates how the everyday can reflect larger passions and catastrophes. (Yusuf Atılgan, Patrick Modiano gibi, gündelik hayatın aslında daha büyük tutkuları ve felaketleri ne şekilde yansıtabileceğini gösteriyor.)

Künye Bilgisi: Kaynak metin kapaklarının ikisinde de yayınevi adı kullanılmıştır. YKY'den çıkan baskıda metin türü de yer alır. Erek metnin kapağında künye bilgisi yoktur. Fakat metnin Türkçeden çevrildiği belirtilmiştir. Yayınevinin Türkçeden çevirttiği diğer eserlerin kapaklarında bu uygulama yoktur. Atılgan ilk kez İngilizceye çevrildiği için erek okurca bilinmeyen bir eser olması eserin kaynak dilini özellikle belirtme ihtiyacı yaratmış olabilir.

Başlık: Kaynak metin kapaklarında renk ve punto ile öne çıkarılmıştır. Erek metin kapağındaysa eserin İngilizce başlığı yazar kimliği gibi pek öne çıkarılmamıştır. Öte yandan özgün başlık görsel öğenin bir parçası olarak kapakta en öne çıkan öğedir. İngilizce alfabede olmayan İ harfi korunmuştur (OTELİ). Kapakta çevirmen adına ve kaynak dile yer verilmesi, Türk yazarları anan Pamuk'tan alıntı yapılması ve eserin özgün başlığının korunması İngilizceye yapılan

çevirilerde pek yaygın olmayan uygulamalardır. Benzer şekilde çevirmen önsözde kitabın erek okurların Türk edebiyatı kültürüne dair varsayımlarını nasıl değiştirebileceğine dair şunları söyler:

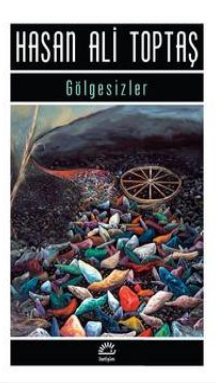
The appeal of Motherland Hotel to the Western reader should be two-fold. First, it presents small-town life in Turkey as something other than a long costumed vendetta. Second, there is a rare marriage of attitudes in the novel—oriental concern, even obsession, with pattern; intellectual assumptions recognizably European and 20th-century; and an “everyday-ness” (each culture has its own) which is thoroughly Turkish, or Aegean Turkish to be exact. (Stark, 2017)⁷

Bu önsöz *Time Regulation Institute* önsözün tam aksi yönde kurulmuştur. Çevirmen kültüre doğu-batı ikiliğinden bakmamış ve Türk edebiyatına dair önyargıların varlığını kabul edip bunları değiştirmek yönünde hem çeviri yaparak hem de önsöz yazarak aktif bir eyleyen konumuna yerleşmiştir.

Görsel Öğeler: Kaynak metin kapaklarının ilkinde romanın kahramanı Zebercet ve hayalini kurduğu kadın otel odasını andıran bir yerde görülmektedir. İkinci kapakta Yusuf Atılgan'ın fotoğrafı vardır. Yazarın saygın konumundan ötürü yazar kimliği görsel öğelerle de öne çıkarılmıştır.

Erek metnin kapağında romanın mekânı olan Anayurt Oteli görünmektedir. Kasvetli ve koyu renkli bir görsel tercih edilmiştir. Tahta oymalı kapı ve kerpiç malzeme binanın bulunduğu kültür ve coğrafyayı yansıtır.

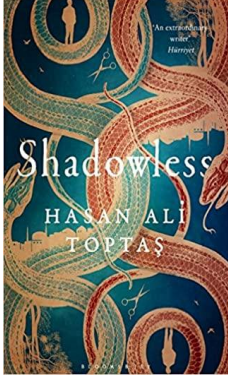
Gölgesizler, 1993-2020

7 Tr. Anayurt Oteli batılı okura iki yönden cazip gelebilir. Birincisi, Türkiye'deki küçük kasaba yaşamını uzun bir kan davasından farklı bir şey olarak sunuyor. İkincisi, romanda nadir görülen birliktelikler var, doğuya özgü ilgi, hatta takıntı, 20. yüzyıla ait avrupalı entelektüel varsayımlar ve tamamen Türkçe hatta tam olarak Ege şivesiyle yazılmış her kültürde kendine has olan "gündelik hal".

Shadowless, 2017

Yazar Kimliği: *Gölgesizler* Hasan Ali Toptaş'ın yayımlanmış ikinci eseridir. Dolayısıyla bu eser yayımlandığında Toptaş henüz şimdiki gibi tanınan bir yazar değildir. Bunun etkisi ilk basımın kapağındaki yazar kimliğinde görülebilir. Kaynak metin kapaklarının ilki hariç diğerlerinde yazar adı bundan önceki üç örnekte olduğu gibi öne çıkarılmıştır.

Erek metin kapağında yazar adı büyük harflerle yazılmış, önceki örneklerden farklı olarak hem İ hem Ş harfi korunmuştur (HASAN ALİ TOPTAŞ). Erek metin kaynak metinden yirmi dört yıl sonra yayımlanmış, bu sırada yazar saygın bir konuma gelmiş, hatta Türk edebiyatının Kafkası olarak anılmaya başlamış ve pek çok ödül kazanmıştır. Yayınevinin sitesinde yazardan aldığı ödüllere atıfla bahsedilmiştir:

Hasan Ali Toptaş is one of Turkey's leading writers. His novels have won the Çankaya Literature Prize, the Culture Ministry Prize, the Yunus Nadi Novel Prize, the Cevdet Kudret Literature Prize, the Orhan Kemal Novel Prize and the Turkish Writers' Union Great Novel Prize. (Bloomsbury Publishing, 2015)⁸

Erek metnin kapağında yazar kimliğinin yabancılığı korunsun da çevirmen adına yer verilmemiştir.

Alıntı: Kaynak metin kapaklarında alıntı yoktur. Erek metnin ön kapağında *Hürriyet* gazetesinden “An extraordinary writer” (sıradışı bir yazar) şeklinde bir alıntı yapılmıştır. Kapağa erek okura tanıdık olmayan bir gazeteden alıntı yapılması daha önceki örneklerde rastlanmamış bir uygulamadır. Ayrıca bu alıntı genel geçer bir ifadeden ibarettir. Arka kapakta yazar ve eserle ilgili “An oriental Kafka, enriched with the literary achievements of Islamic mysticism” (Edebi başarısı İslam mistisizmiyle zenginleşmiş doğunun Kafka’sı), ifadesi kullanılmıştır. Yukarıdaki örneklerde

⁸ Tr. Hasan Ali Toptaş Türkiye'nin önde gelen yazarlarından biridir. Romanlarıyla Çankaya Edebiyat Ödülü, Kültür Bakanlığı Ödülü, Yunus Nadi Roman Ödülü, Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü, Orhan Kemal Roman Ödülü ve Türk Yazarlar Derneği Büyük Roman Ödülü'nü almıştır.

görüldüğü gibi yabancı yazar tanıdık bir isimle (Kafka) erek okura yakınlaştırılmıştır. Aynı uygulamayı arka kapakta yer alan şu alıntıda da görmek mümkündür:

...a wise and ageless economy reminiscent of J. M. Coetzee and Toptas seems to me Orhan Pamuk's equal ... He strikes me as just as gifted a writer. (J. M. Coetzee'yi hatırlatan bilgece ve zamansız tutumuyla Toptaş bana Orhan Pamuk'un dengi gibi geliyor... Onun gibi yetenekli bir yazar.)

J.M. Coetzee ve Orhan Pamuk'un Nobel ödüllü yazarlar olarak erek kültürdeki sağlamlaşmış konumları uzak kültürden yeni bir yazarın da erek kültürde tutunabilmesi için kaynak olarak gösterilmiştir.

Künye Bilgisi: Kaynak metin kapaklarında tamamında yayınevi adı ve logosu yer almaktadır. Erek metin kapağında da yayınevi adı vardır. Ayrıca kaynak metnin son baskısının kapağında basım adedi yer alır. Çok baskı yapmak çok satmanın sonucu olduğu gibi sebebidir. Bundan dolayı hem kaynak hem erek yazın dizgesinde sık sık başvurulan bir pazarlama yöntemidir fakat TEDA kapsamında çevrilen eserlerin kapaklarında bu uygulama görülmemektedir.

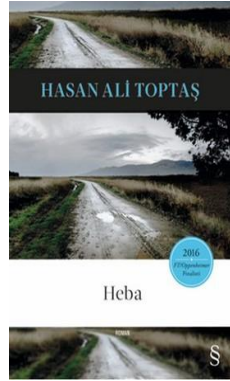
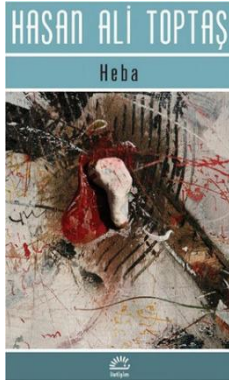
Başlık: Kaynak metin kapaklarında yazar kimliğinin gerisinde kalan başlık erek metinde öne çıkarılan metinsel öğedir. Başlık çevrilirken kaynaktaki çoğul eki silinmiştir. Okunması zor bir sözcük yaratmamak için böyle bir uygulamaya başvurulduğu söylenebilir.

Görsel Öğeler: Kaynak metin kapaklarında metnin temasına uygun görseller, kayıplık, karanlık, kimliksiz olma, uzakta olma gibi öğeler öne çıkarılmıştır. Erek metin kapağında birbiri içine geçmiş yılanlarla metindeki karmaşa yansıtılmış, aynı zamanda simetrik bir görüntü oluşturulmuştur. Ayrıca insan gölgeleri de dikkat çekmektedir.

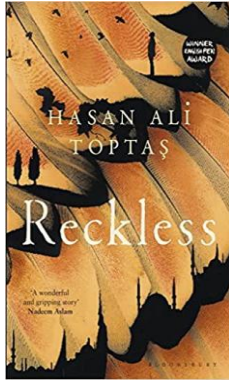
Öte yandan anlatılanların geçtiği mekân adı belli olmayan bir kasaba olduğu halde kapakta cami ve minarelerle İstanbul tarihi yarımada silueti yer almaktadır. Türk edebiyatının İngilizcedeki temsilleri üzerine çalışmalar yapan yazarlar İstanbul'un eserlerdeki temel motiflerden biri olduğunu vurgular.⁹ İstanbul'un tüm ülkenin temsili olarak görülmesi, Türkiye'nin sık sık vurgulanan doğu ve batının birleştiği coğrafya olma rolü bu tercihin nedeni olabilir.

⁹ İstanbul'un kapaklarda öne çıkmasına dair ayrıntılar için bkz: "Representation of the Turkish Literature in English: Translations of Short Stories as a Case" Muazzez Uslu ve "A Paratextual Look at the Greek Translations of Turkish Novel" Arzu Eker Roditakis

Heba, 2013-2020

Reckless, 2016

Yazar Kimliği: *Heba* Toptaş'ın son eserleri arasındadır. Bu eser yayımlandığında yazar artık pek çok ödül almış ve kaynak yazın dizgesindeki konumunu sağlamlaştırmıştır. Bu durum kapaklardaki yazar kimliğine bakınca da görülmektedir. Kaynak metin kapaklarında yazar adı konum ve büyük harf kullanımıyla öne çıkarılmıştır. Önceki örnekte olduğu gibi erek metin kapağında yazar adı büyük harflerle yazılmış, İ ve Ş harfi korunmuştur (HASAN ALİ TOPTAŞ). Kapakta çevirmen adına rastlanmamaktadır. İki uygulama da önceki örnektekinin aynısıdır. Bu durum yayınevinin tercihi olarak görülebilir.

Alıntı: Kaynak metin kapaklarında alıntı yoktur. Erek metin kapağında Nadeem Aslam'ın eser için "*A wonderful and gripping story*" (Müthiş ve sürükleyici bir hikâye) dediği belirtilmiştir. Nadeem Aslam Pakistan asıllı, ödüllü bir yazardır. Erek metin okurları için Aslam ve Toptaş benzer kültürlerden gelen yazarlar olarak görülebilir. Bu alıntı genel geçer bir sözdür. Esere dair herhangi bir şey söylemez, ayrıntı vermez. Hemen her kitap için sıralanabilecek sıfatlardan oluşur.

Künye Bilgisi: Kaynak metin kapaklarında yayınevi adı ve logosu yer almaktadır. İkinci kapakta metin türüne ve eserin aldığı ödüle de (*FT/Oppenheimer*) yer verilmiştir.

Erek metin kapağında yayınevi adı vardır. Yazarın English Pen ödülü kazandığı bilgisi verilmiştir.

Başlık: Kaynak metin kapaklarında başlık, yazar kimliğinin gerisinde kalmış bir metinsel öğedir. Erek metin kapağında öne çıkarılmıştır. Umursamaz, gözü kara anlamlarına gelen *Reckless* adı aynı yayınevinden çıkan *Shadowless* ile benzerlik kurulması amacıyla seçilmiş olabilir. Bu durumda iki eserin de bir başkahraman (gölgesiz ve gözü kara) etrafında döndüğü anlaşılabilir. Oysa iki metin arasında böyle bir bağlantı yoktur.

Görsel Öğeler: Kaynak metin kapaklarının ilkinde görsel olarak ressam Habip Aydoğdu'nun bir eseri kullanılmıştır. İkinci kapaktaysa aynı fotoğrafın farklı yakınlaştırmalarla üç kere kullandığı görülebilir.

Erek metin kapağında bir önceki kapakta olduğu gibi simetrik bir görüntü vardır. Çölde oluşan kum yığınlarına benzer bir arka plan üzerinde insan gölgeleri, cami, minareler ve İstanbul silüeti ile *Shadowless*'in kapağını andırmaktadır. Eserde mekân çöl ikliminin olduğu bir yer ya da İstanbul değildir. Görsel tercihlerine bakınca yayınevinin Toptaş'ın İngilizce yayımladıkları iki eseri arasında bağlantı kurmaya, eserleri birbirinin devamı gibi sunmaya çalıştıkları bu sebeple bağlamla ilgisiz tercihler yaptıkları söylenebilir.

3. Tartışma

Yukarıda incelediğimiz örneklerin tamamında yazarlar kaynak kültürde saygın ve çok satan yazarlardır. Bu nedenle kimlikleri kaynak metinlerin kapaklarında adların büyük harf ve puntolarla kapağın en üstüne yazılması, yazarların fotoğraflarının kapakta kullanılması gibi çeşitli yöntemlerle öne çıkarılmıştır. Erek metinlerde yazar kimliği kaynak metinlerdeki kadar öne çıkarılmamıştır. Yazarların erek yazın dizgesine yeni giriyor olması nedeniyle bu durum normal karşılanabilir. İlk iki örnekte yazar isimlerindeki Türkçe karakterler değiştirilmiş, İngilizceye uygun hale getirilmiştir böylece erek okurda kendinden bir yazarı okuduğu illüzyonu yaratılabilir ancak aynı eserlerin kapaklarında çevirmen adına ve eserin çevrildiği dile yer verilmiştir. Öte yandan yazar ismindeki Türkçe karakterleri koruyan yayınevinin kapaklarında çevirmen adı yoktur. Erek metin kapaklarında yazar ve çevirmen kimlikleri erek okura yabancı bir eser okuyacağını bildiren en önemli metinsel öğelerdir. Bu yabancılık ya yazar adının yerleştirilmesi ya da çevirmen adının kapakta yer almamasıyla yumuşatılmaya çalışılmıştır. Arka kapaklarda görülen alıntılarda da

yazarlar erek kültürde tanıdık yazarlara benzetilmişlerdir. Kısacası yaratılan yazar kimliğinin erek okuyucuya daha kolay tanıtılması ve esere uyuşum (*integration*) yolunun açılması hedeflenmiştir.

Kaynak kültürde eserler herhangi bir alıntıyla övülmeye ihtiyaç duymadan satıyorken, erek kültürde okur alıntılarla ikna edilmiştir. İncelediğimiz örneklerde yazarların kaynak kültürdeki kendiliğinden saygın konumlarına rağmen erek kültürdeki saygınlıkları özellikle Orhan Pamuk'a atıfla sağlanmıştır. Erek metinlerin tamamında ön ya da arka kapakta Pamuk'tan alıntı vardır. Bu durumda erek kapaklarda verilmek istenen bilgi, kaynak yazarların Orhan Pamuk'un eserlerini üretmesine ilham olmasıdır. Oysa yukarıda incelenen eserler ve yazarlar kaynak kültürde kendiliğinden saygın konumdadırlar. Alıntılarının tamamında Orhan Pamuk'un olması eserlerin ve yazarların erek kültür okuru için yanıltıcı şekilde tanımlanmalarına (*pseudo-identification*) neden olmuştur.

Kaynak metin kapaklarının tümünde yayınevlerinin adı ve/veya logosu vardır. Özellikle saygın yayınevleri kimliklerini hem okurun esere güven duymasını sağlamak hem de kendi görünürlüklerini artırarak reklam yapmak amacıyla kullanıyor olabilirler. Ögdül'e (2011) göre kitap kapağında yer alan yayınevinin logosu okur için önemli bir referanstır. Yayınevinin daha önce yayımladığı kitapların okur üzerinde bıraktığı etki olumlu ise, okur tekrar aynı yayınevinin kitaplarını tercih edecektir. Erek metin kapaklarında künye bilgisinin yayınevine göre değiştiği görülebilir. Penguin klasik tasarımında yayınevi adı ve logosunu kullanır, *Bloomsbury* kapaklarında yayınevi adı görülür, *City Lights* ise kapakta herhangi bir künye bilgisine yer vermez. Erek okur kitlesinin kitap tercihleri logo ve yayınevi üzerinden olmadığı için erek yayınevleri kendi logolarına yer vermeyi önceliklendirmemiştir. Bu açıdan kaynak metin okurunun yayınevi ve logosuna önem verdiği söylenebilir ancak erek okurda aynı eğilim gözlenmemektedir.

Kaynak metinlerin kapaklarında başlıklar yazar kimliğinin gölgesinde kalmıştır. Saygın bir yazarın tüm eserlerinin satış potansiyelinin yüksek olması böyle bir tercihe neden olmuş olabilir. Erek metinlerin kapaklarında genel olarak öne çıkan metinsel öge başlıktır. Başlıklar incelendiğinde çeviri yöntemlerinin çeşitlendiği görülmektedir. *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nda başlık erek yazında var olan başlıklara benzetilmiş (*A Long Day's Evening*), *Motherland Hotel*'de çeviri başlık geri planda kalırken özgün başlık öne çıkarılmıştır (*Anayurt Otel*). *Bloomsbury*'den yayımlanan eserlerin başlıkları birbirine benzetilmiş, roman serisi oldukları izlenimi verilmiştir (*Shadowless, Reckless*). Erek kapaklarda kitabın başlığının öne çıkarılması, kitabın sunduğu konuya erek okuru yaklaştırma, konuya odaklama (*focalization*) amacı taşıyor olabilir.

Kaynak metin kapaklarında kullanılan görsel öğeler genel olarak metnin temasına dair bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra yazar kimliğinin öne çıkarıldığı kapaklar ve soyut resimlere yer veren kapaklar da vardır. Erek metinlerin görselleri yayınevine göre değişmektedir. *Penguin* kapağında doğu-batı imgesi birlikte kullanılmış, batılılaşma çabası kapağa yansımıştır. *City Lights* kapaklarında metinlerin teması öne çıkarılmıştır. *Bloomsbury* kapaklarındaysa metni yansıtmamasına rağmen kaynak kültürün klişe imgelerine yer verilmiştir. İncelen örneklerde Türkiye tarihi bağlamda Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti, Bizans-İstanbul ve eski gelenekler-modern gelenekler bağlamında ele alınmış yani erek okuyucu bu yabancı gelenekle tanıştırmaya (*introducing*) çalışılmıştır.

Sonuç

TEDA Projesini yürüten Kültür ve Turizm Bakanlığının rolü André Lefevere'in *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame* (1992) adlı kitabında anlattığı patronaj kavramı sınırlarında değerlendirilebilir. Lefevere'e göre patronaj, edebiyat dizgesine dışarıdan gelen kontrol gücünü ifade eder. Patronajın yazın üzerinde engelleyici ve sansürcü etkilerinin yanı sıra teşvik edici (*encouraging*) ve yaygınlaştırıcı (*propagating*) rolü de vardır. Patronaj kavramının çeviribilimde genel olarak olumsuz çağrışımları vardır. Bunun nedeni, Lefevere'in ilk dönemlerdeki patronaj tanımında yer alan force sözcüğünü power ile değiştirerek güç kavramına Faulcoult gibi engelleme, sansürleme, vazgeçirme ve tahrip etme eylemleri üzerinden yaklaşmasıdır (Liping, 2009, s.213). Lefevere'in ilk patronaj tanımlarından biri şöyledir:

Some people who play a part both in the literary system and in its environment, the culture at large, act as patrons, and it should be stressed that the word has both positive and negative connotations. A 'patron' is any kind of force that can be influential in encouraging and propagating, but also in discouraging, censoring and destroying works of literature. (1984, s.92)¹⁰

TEDA projesinde bakanlık hem ekonomik desteklerle hem de en geniş okur kitlesine ulaşımı sağlayacak İngilizceye doğru çevirilerle Türkçe yazının görünürlüğünün artırılması açısından teşvik edici bir rol üstlenmiştir. Bu konuda, Özlem Berk Albachten (2012, s.104) Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ile Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümünün iki yılda bir düzenlediği Türk Edebiyatı Çevirmenleri ve Yayıncıları Sempozyumu'nda çevirmenler, editörler, yayıncılar, edebiyat ajanları ve eleştirmenlerden Türk

¹⁰ Tr. Hem edebiyat dizgesinde hem de genel olarak kültür dizgesinde yer alan kimi insanlar hamî gibi davranır, bu sözcüğün hem olumlu hem olumsuz çağrışımlarının olduğunu vurgulamak gerekir. "Hamî" edebi üretimin bir yandan teşvikinde ve yaygınlaşmasında öte yandan caydırılması, sansürlenmesi ve imhasında etkili olabilen her türlü güçtür.

edebiyatının çeşitli dillerde yaygınlaşmasına dair görüş alındığını belirtmiştir. Dolayısıyla Bakanlık TEDA kurulu, gücünü bu alandaki pek çok başka eyleyenle paylaşmakta, yetkisini olumlu yönde kullanmaktadır.

2017 yılında yayımlanan TEDA Yönergesine göre amaç, millî kültürün oluşması, yaygınlaştırılması, yükseltilmesi ve bunların evrensel boyutlara taşınmasıdır, Özellikle *Time Regulation Institute*'ün pek çok eleştiri alan önsözü Türkiye tarihi, kültür ve yazınına dair şarkiyatçı bir bakışla, taraflı bir imge yaratmaktadır. TEDA kurulu bu önsöze dair bir yaptırımında bulunmamıştır oysa sözleşmeye uygun şekilde ilerlemeyen projelerde bakanlık desteğini kesebilir. Yönergedeki değerlendirme kriterleri arasında yayınevının dağıtım ve tanıtım stratejisinin dikkate alındığı açıklanmıştır. İngilizceye çevrilen eserleri ele aldığımız bu çalışmada, 28 yayınevi arasından yalnızca üçünün yaygın bir dağıtım ve reklam ağına sahip olduğu sonucu çıkmıştır. Başvuruların değerlendirilmesi sırasında söylenen kriterin pek de dikkate alınmadığı sonucuna varabiliriz.

İncelemeye konu olan örneklerdeki yazarların tamamı, Türk edebiyatının saygın ve çok satan yazarlarıdır (Ahmet Hamdi Tanpınar, Bilge Karasu, Yusuf Atılgan, Hasan Ali Toptaş). Kaynak metin kapaklarında görüldüğü gibi kimlikleri öne çıkarılmış, aynı eserler çeşitli yayınevleri tarafından basılmıştır. Ayrıca bütün kaynak metinler kaynak kültürdeki saygın yayınevlerince yayımlanmıştır (Remzi, Dergâh, YKY, Metis, Can, Bilgi, Adam, İletişim, Everest). Yazar tanınırlığı konusuna Even-Zohar'ın Çoğuldizge kuramı (1979) kapsamında bakarsak, Türk edebiyatından yapılan çevirilerin İngilizce edebiyat çoğul dizgesi için çevresel konumda olduğunu görürüz. Uluslararası çoğul dizgede çeviri önemli bir yer tutarken, çevirilerin kaynak dili çoğunlukla İngilizcedir. Venuti'nin (1998, s.10) söylediği gibi İngilizce en çok çeviri yapılan kaynak dil olsa da en az çeviriye ev sahipliği yapan erek dildir. Bu durumda Türkçenin İngilizce karşısındaki konumu marjinal olmaktan öte değerlidir. Cronin (1998, s.172). İngilizce dışındaki tüm dillerin özellikle çeviri açısından azınlık dili olduğunu söyler Dolayısıyla kaynak kültürde saygın konumda bulunan ve çok satan yazarların aynı konumu erek kültürde sürdürememeleri doğaldır. Yine de TEDA projesi İngilizceye yapılan çeviri sayısını artırmayı amaçlayan bir proje olarak azınlık dil olma durumuna karşı koyar.

Çeviri eserlerin kapak tasarımı konusuna gelince, yayıncılar ve kapak tasarımcıları gibi eyleyenlerin, erek kültür okuruna göze hitap eden, sıradan olmayan, farklı bir kapak sunma amacı taşıması söz konusudur. Burada farklıdan kasıt batılı olmayan, yabancı yazarı kolayca Türkiye'yle ilişkilendirebilecek bir farklılıktır (Akbatır, 2010, s.94) İncelediğimiz örneklerde yayınevlerinin

bazı farklılıkları erek okur için kolaylaştırarak aynı amaca yöneldiklerini gördük. Yazarın erek okura daha kolay tanıtılması için esere uyuşumunun sağlanması, erek dizgeye yeni giren yazarların saygınlıklarının tanıdık yazarlardan alıntılarla desteklenerek yanıltıcı olabilecek tanımlamalar yapılması, bazı başlıkların eserin konusuna odaklanacak şekilde değiştirilmesi, erek okuru yabancı gelenekle tanıştıracak görsel öğeler kullanılması bu yöntemler arasındadır. Sonuç olarak, söz konusu saygın yayınevleri ve saygın eserler de olsa marjinal bir kültürden baskın kültüre yapılan çeviri kapakların tamamında şarkiyatçı bakışın izleri olmasa da erek okurun zorlanmasını engelleyecek yöntemlere başvurulduğu görülmüştür.

Türk kültür ve edebiyatının tanıtılması amacıyla başlatılan TEDA projesi, bu amaca ulaşma yolunda çok önemli adımlar atmış ve çevrilen eser sayısını daha önce görülmemiş oranda artırmıştır. Bu anlamda tartışılmaz bir başarısı olduğu söylenebilir. Öte yandan bu çalışmada ele alınan İngilizce çeviri eserler incelendiğinde, ilk olarak projenin amacına aykırı şekilde erek kültürde yaygın dağıtım ve reklam ağına sahip yayınevleriyle çalışılmadığı anlaşılmıştır. Kapaklarda yaratılan imgelerde yazarlardan çok eser adlarının öne çıktığı, hem yazar hem çevirmen kimlikleri konusunda uygulanan yöntemlerle erek okurun işinin kolaylaştırıldığı, tanıdık yazarlardan yapılan alıntılarla yabancılığın törpülediği anlaşılmıştır. TEDA projesinin niceliksel başarısının nitelik konusunda da devam ettirilmesi için yönergede söylendiği gibi, daha saygın yayınevleriyle çalışılması, destek verilen yayınların çeviri ve yayın sürecinin yakından takip edilmesi ve projenin başlama aşamasında olumlu yönde kullanılan patronaj gücünün sürece de yayılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbatır, A. (2010). *Writing/Translating in/to English: The Ambivalent Case of Elif Şafak* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Aji, A. (2012). Foreword. Bilge Karasu, *A Long Day's Evening* içinde. City Lights Books.
- Berk A., Ö. (2012). Turkish Literature in Italian:1932-2012. *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*, 5, 89-120.
- Bloomsbury Publishing (2015). *Hasan Ali Toptas*.
<https://www.bloomsbury.com/in/author/hasan-ali-toptas/>
- Cronin, M. (1998). Minority. M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* içinde (ss.169-172). Routledge.

- Eliades, M. (2017). *Living Through Translation: An Interview with Dr. Aron Aji*.
<https://blog.pshares.org/translating-turkish-interview-with-translator-and-director-of-the-university-of-iowa-mfa-in-literary-translation-dr-aron-aji/>
- Furukawa, H. (2012). Representations are Misrepresentations: The Case of Cover Designs of Banana Yoshimoto's Kitchen. *TTR*, 25(2), 215–233.
- Genette, G. (1987). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (Çev. J. E. Levin). Cambridge University Press.
- Günay, D., Uzdu, F. (2008). Kitap ile Kapağı Arasındaki Göstergelerarası Serüven. *Dokuz Eylül Üniversitesi Art-e Sanat Dergisi*, 1(2), 1-28.
- Kress, G., Van Leeuwen, T. (2005). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Londra&New York: Routledge.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). *Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi (Teda) Yönergesi*. <https://teda.ktb.gov.tr/TR-52446/teda-yonergesi-2017.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). *Yayın Yönetmeliği*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=11768&mevzuatTur=KurulmVeKurulmYonetmeli&mevzuatTertip=5>
- Lefevere, A. (1984). The Structure in the Dialect of Men Interpreted. *Comparative Criticism*, 6, 87-100.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Londra&New York: Routledge.
- Liping, B. (2009). Patronage as 'a productive network' in translation: a case study in China. *Perspectives: Studies in Translatology*, 17(4), 213-225.
- Öğdül, R. (3 Aralık 2011). Kitap Kapakları Ne Anlatır Bize? *Birgün*.
- Sengupta, M. (1995). Translation as Manipulation: The Power of Images and the Images of Power. Anuradha Dingwaney (Ed.), *Between Languages and Cultures- Translation and Crosscultural Texts* içinde (ss. 159-174). University of Pittsburgh Press.
- Sonzogni, M. (2011). *Re-Covered Rose: A Case Study in Book Cover Design as Intersemiotic Translation*. Amsterdam&Philadelphia: John Benjamins.

Makale Gnderim Tarihi/Received Date: 01.12.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.03.2022

Yıl/Year: 2022, Sayı/Issue: 9, Sayfa/Page: 118-143

www.toplumvekultur.com

Arařtırma / Research

<https://doi.org/10.48131/jscs.1031204>

Stark, F. (2017). Preface. Yusuf Atılgan, *Motherland* Hotel içinde. *City Lights* Books

Tierne, J. (2014). Time Regulation Institute. <http://jimtierneyart.blogspot.com/2014/01/the-time-regulation-institute.html>

Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethic of Difference*. London&New York:Routledge.